

TMMOB ÇEVRE MÜHENDİSLERİ ODASI

2009 ÇEVRE DURUM RAPORU

Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından Dünya Çevre Günü için belirlenen **2009 yılının teması "Gezegeninizin size ihtiyacı var- İklim Değişikliği ile Mücadele için Birleşin"** olarak belirlendi. 5 Haziran 1972 yılında Stockholm'de toplanan "Birleşmiş Milletler Çevre ve İnsan Konferansı"nda "temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşamın temel bir insan hakkı olduğu" karar altına alınmıştır. Konferansın önemine istinaden her yıl 5 Haziran'da ele alınan "Dünya Çevre Günü", dünyanın ve ülkemizin bugün geldiği süreçte çok daha büyük anlam ifade etmektedir. O günlerden bugünlere "çevresel söylem", günümüz kapitalist politikaları içerisinde sadece "sürdürülebilir kalkınma" ilkelerine sıkıştırılmıştır. Bugün, tüm canlılar için temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşam hakkını temel alan değil, ekonomik kalkınmayı, piyasayı koşullarını ve kar dürtülerini temel alan bir yaklaşım hakim kılınmaya çalışılmaktadır. Bugün havamız, toprağımız, suyumuz, gıdamız ticarete konu edilerek şirketlerin iştahını kabartmakta, "çevreci" yaklaşımlar ise yaşam alanlarımızı yok eden tüm bu acımasız politikaların kılıfı olmaktadır.

Yaratılan İklim Bizim İklimimiz Değil

2006 yılından bu yana son dört yıla damgasını vuran konu "iklim değişikliği ve küresel ısınma" olmuştur. Yaratılan bu "iklim"in nedeni geleceğimiz ve insanlık için sorgulanmaya değerdir.

2006, Çöller ve Çölleşme - Kurak Toprakları Terk Etmeyin!
(Deserts and Desertification - Don't Desert Drylands!)

2007, Eriyen Buz - Sıcak Bir Konu?
(Melting Ice - A Hot Topic?)

2008, Alışkanlığını Bırak! Düşük Karbon Ekonomisine Doğru
(Kick the habit! Towards A Low Carbon Economy)

2009, Gezegeninizin size ihtiyacı var! İklim Değişikliği ile Mücadele için Birleşin.
(Your planet needs you! Unite to combat climate change.)

Dünyanın yaşadığı iklim değişikliğinin insan kaynaklı olduğu ve bundan en fazla sorumlu olanların gelişmiş zengin ülkeler olduğu artık bilim insanları ve tüm çevrelerce kabul edilmiştir. Dünya nüfusunun yüzde 15'ini oluşturan zengin ülkeler, toplam CO₂ salımının yarısından sorumludur. Dünya atmosferine salınan sera gazlarının çok büyük bir kısmının kaynağını zengin ülkeler oluşturmalarına rağmen iklim değişikliğinin en yüksek faturasını yoksul ülkeler ve onların vatandaşları ödeyecek gibi görünmektedir.

Gelişmiş ülkelerde kişi başına fosil yakıt kullanımı hala artmaktadır. 1990 ile 2003 yılları arasında uçakla yapılan seyahatlerde %80'lik bir artma olduğu saptanmıştır. Gemicilikte 1990'da, 4 milyar ton olan yük miktarı, 2005 yılında, 7,1 milyar tona ulaşmıştır. Her sektör devasa ölçülerde ve gittikçe de artan enerji taleplerinde bulunmaktadır. Dünyadaki bütün insanların bazı gelişmiş ülkelerle aynı seviyede sera gazı üretmesi durumunda dokuz gezegene daha ihtiyaç duyulacağı öngörülmektedir. İklim değişikliğinin öğrettiği en çetin derslerden biri, zengin ülkelerde büyümeyi sağlayan ekonomik model ve bununla birlikte giden savurgan tüketimin ekolojik olarak devam ettirilemez olduğudur.

Ortalama küresel sıcaklık, 1906'dan beri yaklaşık 0.74°C arttı. Bu yüzyıl içinde öngörülen yükselme ise 1,8°C ile 4°C arasındadır. Bazı bilim insanları 2°C'lik yükselmenin, büyük ve geri çevrilemez tahribat durumuna gelmeden önceki, eşik değer olduğuna inanıyorlar. Daha yüksek sıcaklıkların, ishal ve sıtma gibi salgın hastalıkların şiddetini arttıracak ve küresel anlamda, besin üretimini azalacağı düşünülmektedir.

Dünyanın iklim değişikliğini bugün nasıl ele aldığı, insanlığın büyük bir çoğunluğunun insani gelişmeye yönelik beklentileri üzerinde doğrudan etkili olacak. Küresel ısınmanın erken sonuçları olarak dünya nüfusunun en yoksul yüzde 40'lık kısmını (2,6 milyar kişi) etkilemesi beklenmektedir. Uzun vadede ortaya çıkacak etkilerde ise zengin ya da yoksul hiç kimsenin iklim değişikliğinin yol açacağı tehlikelerden muaf olamayacağı belirtilmektedir.

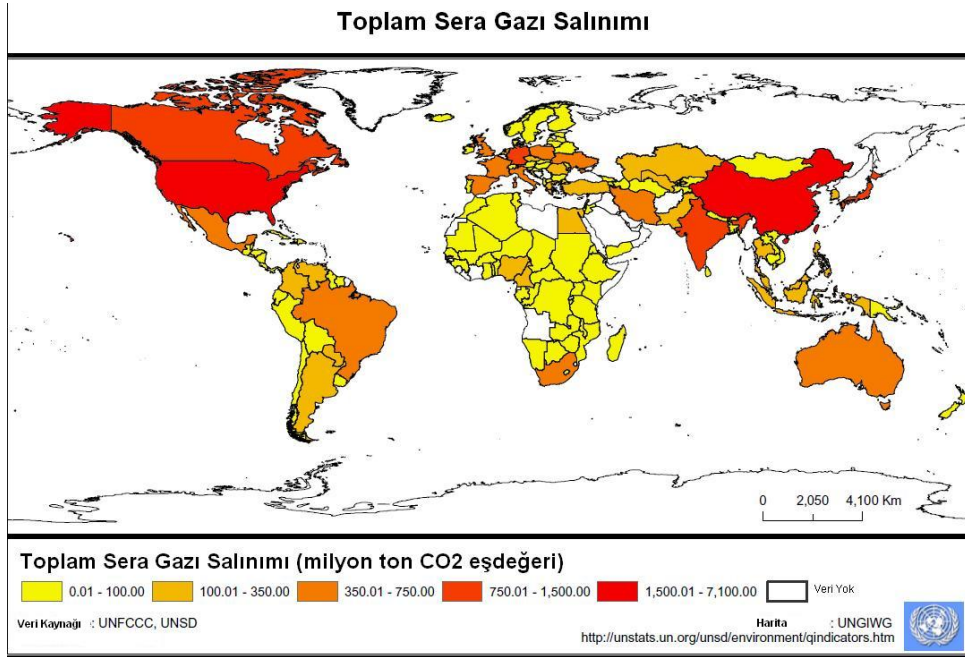
22. yüzyıl başında yaşayanlar bizim neden olduğumuz sera gazı salımlarının sonuçları ile yaşayacaklar; tıpkı bizim sanayi devriminden beri atmosfere bırakılan gazların sonuçları ile yaşamamız gibi. Bugünden gerekli tedbirler alınsa bile 21. yüzyılın ilk yarısında genel olarak dünya ve özellikle yoksullar daha şimdiden neden olduğumuz iklim değişikliği ile yaşamak zorundalar. 21. yüzyılın sonlarında, ekolojik felaketlerin, kuruntu ya da bilim kurgu senaryoları olmaktan çıkıp gerçekleşme sınırına ulaşması hiç de uzak bir ihtimal olarak görülmüyor.

Avrupa'da 2003'te yaşanan sıcak dalgası benzeri iklim şoklarıyla ya da daha korkunç yaz ve kış koşulları ile baş edebilmek için zengin ülkeler şimdiden kamu sağlığı sistemleri geliştiriyorlar. Ancak, sağlık üzerindeki en büyük boyutlu etkiler, yüksek yoksulluk

düzeyleri ve halk sağlığı sistemlerinin soruna karşı tedbir alma kapasitesinin düşüklüğü yüzünden, gelişmekte olan ülkelerde görüleceği aşikar!

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yayınlanan “2007/2008 İnsani Gelişme Raporu”nda tehlikeli boyuttaki iklim değişikliklerinin giderilmesi için dünyada henüz-siyasi devinimler ve karbon devinimleri arasındaki açığı kapatacak-net, inandırıcı ve uzun vadeli çok taraflı bir çerçeve programın olmayışına dikkat çekilmektedir. Akla yakın varsayımlar temelinde yapılan hesaplamalarla, iklim değişikliği tehlikesini önlemek için zengin ülkelerin salımlarını bugün en az %80, 2020’de de %30 azaltmaları gerektiği de raporda açıkça belirtilmektedir.

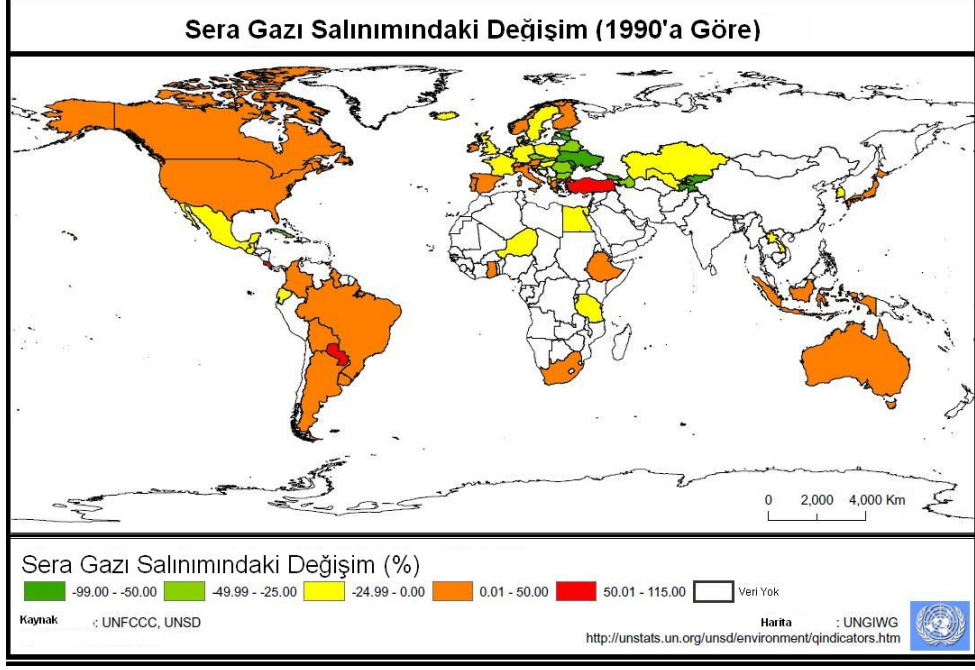
Tüm bu olumsuz duruma rağmen sera gazlarının salınımı hızla artmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri ise 7067,57 milyon ton¹ ile bu salınımda başı çekmektedir.

Şekil-1: Toplam Sera Gazı Salınımı²

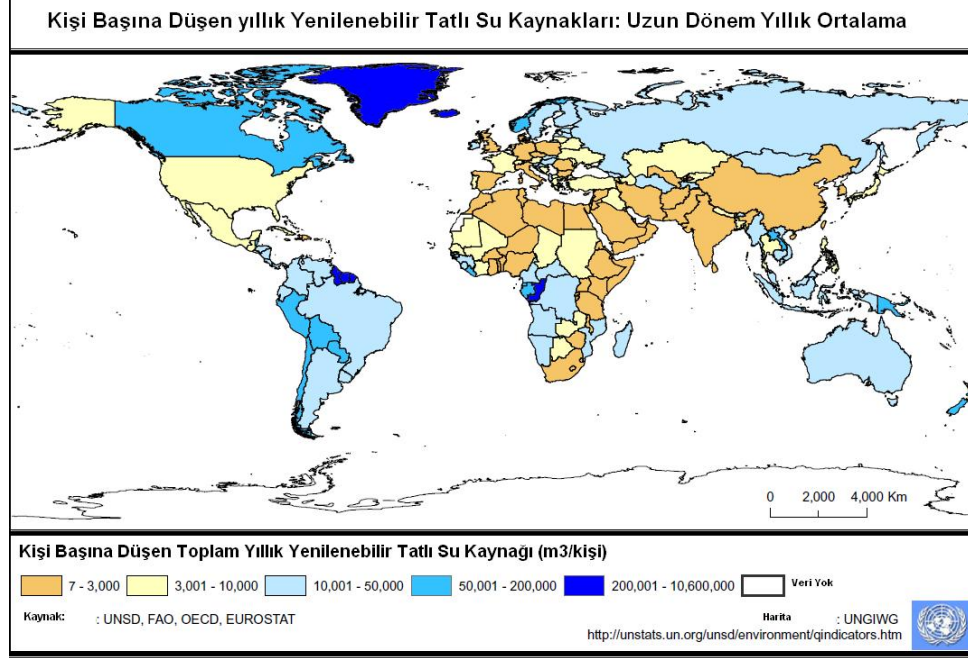
¹ http://unstats.un.org/unsd/environment/air_greenhouse_emissions.htm

² <http://unstats.un.org/unsd/environment/envpdf/GHG.pdf>

Şekil-2: Sera Gazı Salınımındaki Değişim³

İklim değişikliğinin etkilerinin yanında su kaynaklarının yanlış yönetimi ve suyun ticari bir meta haline dönüştürülmeye çalışılması temel insan haklarından olan suya erişimi kısıtlamaktadır.

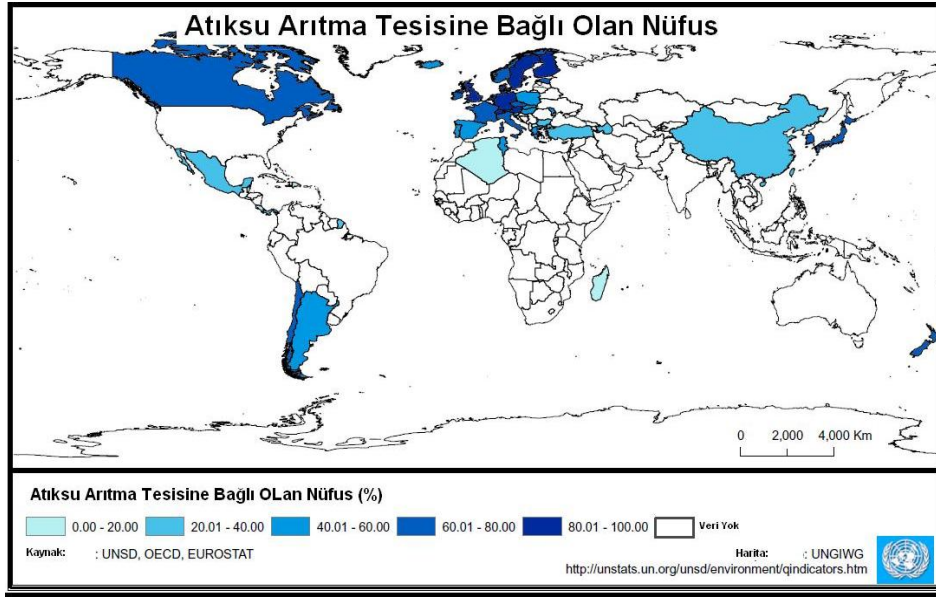

Şekil-3: Kişi Başına Düşen Yıllık Toplam Tatlı Su Miktarı⁴

³ <http://unstats.un.org/unsd/environment/envpdf/GHGChange.pdf>

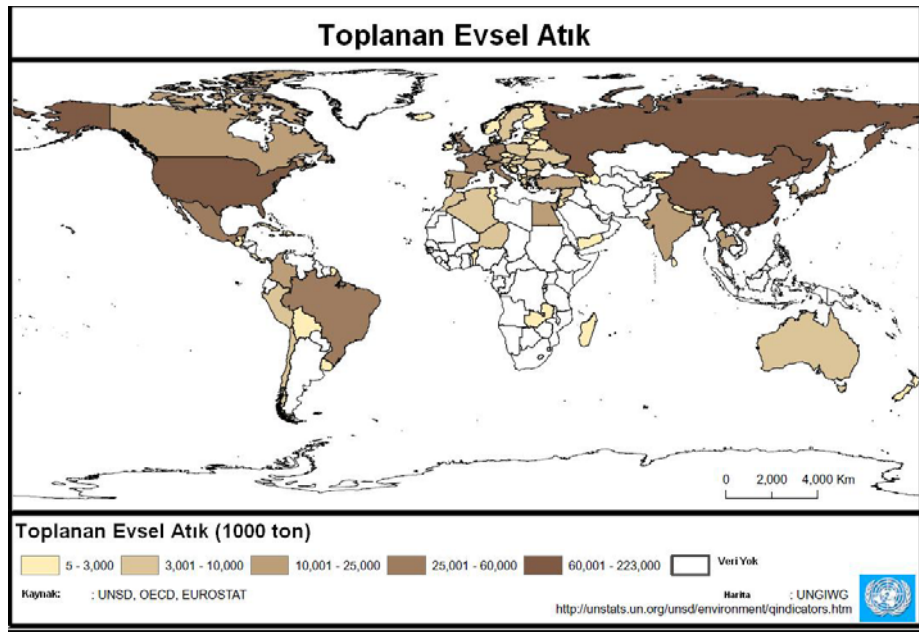
⁴ http://unstats.un.org/unsd/environment/envpdf/WaterResourcesPerCapita_2.pdf

Su kaynakları azalırken atıksu miktarı artmaktadır. Ancak, hala atıksu arıtma tesisine ulaşamayan milyonlarca insan bulunmaktadır.

Şekil-4: Atıksu Arıtma Tesisine Bağlı Nüfus⁵

Tüm doğal kaynakları hızla tüketen insanoğlu, bir yandan vahşi bir şekilde tüketmekte diğer yandan ise bilimsel gerçekleri göz ardı ederek atık miktarını artırmaktadır. Ancak, bu atıkların azaltılması ya da bertarafına ilişkin işlemler aynı hızla yürümektedir.

Şekil-5: Toplanan Evsel Atık⁶

⁵ <http://unstats.un.org/unsd/environment/envpdf/WasteWaterTreatment.pdf>

⁶ <http://unstats.un.org/unsd/environment/envpdf/MWCollected.pdf>

Çevre sorunlarını bilimsellikten uzak, parçacı ele alan sığ yaklaşım “küresel ısınmaya bağlı küresel iklim değişikliği” konusuna da çözüm getirmekten uzak görünmektedir. Sadece hükümetler arası protokollere sıkıştırılan konu, “şimdilik” Kyoto Protokolü ile somutlanmıştır. Tamamen ticari bir metin olan bu protokolda yer alan emisyon azaltım hedeflerinin, insan faaliyetiyle artan ısınma etkisini engellemeyeceği bilinen bilimsel bir gerçekliktir. En safdilli bir ifadeyle, bu protokol “birşeyler yapma niyetinin beyanı ve atılacak ilk adımların tarifi” anlamına gelebilir. Ancak durum görüldüğü kadar basit değildir. Amacın iklim değişikliğini önlemek değil, “hakkımız” olan her alan gibi bu alanın da ticarileştirilmesi olduğu açıktır. Kimilerinin sorunu, “satılabilir karbon hisseleri” gibi konularda yeterli düzenlemelerin istenen düzeyde yapılamamış olması, dolayısıyla “küresel ısınma ile mücadelenin yeterince ticarileşememiş” olabilir. Bu da ancak bizim iklimimizde değil kapitalizmin ikliminde sorun olabilir.

Kyoto Protokolü ve Türkiye

Geçtiğimiz bir yıl içindeki önemli gelişmelerden birisi de Türkiye’nin Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamındaki Kyoto Protokolü “yükümlülüklerini” imzalaması oldu. Kimileri bu gelişmeyi Türkiye nihayet sorumluluğunun farkına vardı diye yorumlayarak sevinç duydu, kimisi “bekleyelim görelim” dedi, kimisi de “korkacak bir şey yok, imzaladık ama herhangi bir sorumluluğumuz yok” diye avundu.

İlginç olanı, “imzaladık ama sorumluluğumuz yok” diyenlerin imzayı koyanların kendisinin olmasıydı. Peki ama tüm bu tartışmaların ne anlama geliyordu?

Kyoto Protokolü, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Anlaşması’na taraf olan ülkeleri, farklı gruplara ayırmaktadır. Protokole göre “Gelişmişlik” düzeyine göre ülkelerin farklı yükümlükleri vardır. Bazı ülkelerin sera gazı emisyonlarında artışa izin verilirken, bazı ülkelerin sera gazı emisyonlarını 1990 yılı emisyon düzeylerine göre belli oranlarda azaltması gerekmektedir. Bu oranlar ülkeden ülkeye değişmektedir. Protokole göre, 1990 yılı sera gazı emisyonlarının yaklaşık %5 oranında düşürülmesi hedeflenmektedir. Türkiye’nin bu gruplandırılmada “özel” bir yeri vardır. “Gelişmiş” ülkelerin yer aldığı Ek-A listesinde yer alan Türkiye, “geçiş ekonomisine” sahi olduğunu beyan etmiş ve bu beyanının kabulü ile Ek-A’da yer almasına rağmen belli bir emisyon azaltım oranı yükümlülüğüne sahip değildir. (“Geçiş ekonomisi”nden kasıt, serbest pazar ekonomisine tam geçişin gerçekleştirilememiş olmasıdır! Yani hala yeterince ticarileştiremediğimiz, özelleştiremediğimiz kastedilmektedir) “Sorumluluğumuz yok” söylemi buradan çıkmaktadır. Yani tartışmalarda bazen işin özü unutulurken, bu durumdan nasıl “daha avantajlı” çıkılabileceğinin hesabı yapılmaktadır.

Bu “küresel ısınma tüccarlığı”na karşı, IPCC’nin (Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli) bulgularını bir kere daha hatırlatmakta fayda vardır. Panel’in iklim değişikliği ile ilgili kapsamlı raporlarından 2007’de yayınlanan dördüncü raporda, insan etkinlikleri ile meydana gelen net ısınmaya dair bilimsel veriler ortaya konmuştur. 2500’den fazla uzman görüşü ile 800 yazar tarafından (450’si asıl yazar) ve 130’dan fazla ülkeden katılımı ile hazırlanan bu rapor bu konuda gerçekleştirilmiş en kapsamlı çalışmadır. Çalışmaları IPCC’ye 2007’de Nobel Barış Ödülü’nü kazandırmıştır. Adı geçen kapsamlı rapordaki çok sayıda çarpıcı vurgusundan sadece bir kaç şunlardır:

- Çoğu bölgede aşırı yağış sıklıkları artmıştır
- 1900’den 2005’e, Kuzey ve Güney Amerika’nın doğusunda, Kuzey Avrupa’da, Orta ve Kuzey Asya’da yağışlar belirgin şekilde artmış; Sahel’de, Akdeniz’de, Güney Afrika’da ve Güney Asya’nın bazı bölgelerinde azalmıştır
- Küresel olarak, kuraklıktan etkilenen toplam alan 1970’den beri artmış görünmektedir
- Küresel ortalama deniz suyu seviyesi yükselme oranı 1961’de 1.8 mm/yıl iken, 1993’te 3.1 mm/yıl’a çıkmıştır.
- 21. yüzyıl sonundaki deniz seviyesi artışına ait projeksiyonlar 18-59 cm arasındadır.

Yine raporda yer alan bilimsel tahminlere göre:

2020’de Afrika’da;

- 75-250 milyon insanın yaşadığı “su stresi” artmış olacak
- Bazı ülkelerde, yağmura dayalı tarım ürünlerindeki verim %50 azalacak

2050’de Asya’da;

- Projeksiyonlara göre tatlı su kaynakları azalacak
- Kıyı bölgeleri, özellikle nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu büyük delta bölgelerinde büyük deniz taşkını riski altında olacak

Yani kimilerinin iddia ettiği gibi küresel ısınma ve iklim değişikliğiyle ilgili iddialarda bir "abartı" söz konusu değildir. Daha fazla zaman kaybedilmeden, hem ülkeler düzeyince hem de küresel olarak çevre sorunlarına bakış ve “sürdürülebilir kalkınma” retoriği sorgulanmalıdır. Durum, ticari bakış açısını ya da “imzaladık ama korkmayın birşey yapmamıza gerek yok” söylemini kaldıramayacak kadar önemlidir.

Kentleşme, madencilik, tarım, çevre, sanayi ve enerji alanlarında üretim-tüketim ilişkileri göz önünde bulundurulmadığı, bilimsel bilgi ve verilerle sağlıklı analizler yapılmadığı, doğru, akılcı, kamusal politikalar oluşturulamadığı ve bütünlük bakışıyla hayata geçirilemediği sürece sorunun çözülemeyeceği açıktır.

Tüm bu nedenlerle “küresel ısınma” söylenceleri ile felaket senaryoları yazanların, önce ekolojik krizi yaratan sonra da “timsah gözyaşları” döken politikacıların, kar hırsı ile gözü dönmüş sanayicilerin, doğayı ve yaşam alanlarımızı yağmalayan uluslararası tekellerin ve “eli çantalı çevreciler”in yarattığı bu iklim, bizim iklimimiz değildir.

Hava

Geçtiğimiz bir yıl boyunca, özellikle kış aylarında, hava kirliliği önceki yıllarda olmadığı kadar çok gündeme gelmiştir. 29 Mart 2009 yerel seçimlerinin de etkisiyle artan “kömür yardımları” ile bozulan hava kalitesi arasındaki ilişki herkes için hissedilir olmuştur. Ancak hava kalitesi ile ilgili gündem yalnızca kalitesiz kömür kullanımı ile sınırlı kalmamıştır.

Türkiye’nin hava kalitesi ile ilgili mevzuatta en önemli gelişme, 6 Haziran 2008’de Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği’nin yayınlanması olmuştur. Uzun süredir taslak halinde olan bu yönetmelik artık yürürlüğe girmiştir. Türkiye’nin özellikle çevre mevzuatında son yıllarda çok hızlı bir değişim yaşandığı ve bunun öncelikle ülke mevzuatının Avrupa Birliği mevzuatı ile uyumlu hale getirme çabasının bir ürünü olduğu bilinmektedir. Daha önce yürürlükte olan ve büyük oranda Alman mevzuatına dayanan Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği de bu yeni yönetmelikle birlikte yürürlükten kalkmıştır. Hava kalitesi mevzuatının güncellenmesi çalışmaları kapsamında daha önce Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği’nde bir arada değerlendirilen farklı konularla ilgili ayrı yönetmelikler yayınlanmıştır (Endüstri Tesislerinden Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği, Isınmadan Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği, vd). Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği’nin hazırlanışında, Avrupa Birliği’nin açık ortam hava kalitesi ile ilişkili çerçeve direktifi ve buna bağlı kardeş direktiflerin tek bir yönetmelik olarak uyarlanması yöntemine gidilmiştir. Bu yeni yönetmelikle birlikte yeni sınır değerler tanımlanmış, temiz hava planları gibi hava kalitesi yönetimi araçları daha ayrıntılı bir şekilde tanımlanarak sorumluluklar biraz daha netleştirilmiştir. Ancak yine de sorumluluk tanımlamaları hala istenen düzeye gelememiştir. Örneğin, yönetmelikte emisyon envanterlerinin kullanılacağı çalışmalara dair ifadeler yer almasına karşın “il çevre ve orman müdürlükleri, emisyon envanterleri oluşturabilir” gibi muğlak ifadeler de aynı yönetmelikte yer almıştır. Yönetmelikte tanımlanan sorumlulukların çoğunun yüklendiği Çevre ve Orman Bakanlığı ve onun taşra teşkilatlarının ise bu sorumlulukları yerine getirebilecek sayıda ve yeterlilikte çalışanın olmadığı, hemen herkes

tarafından kabul edilmektedir. Başka yönetmeliklerden de tanıdık gelen “İl çevre ve orman müdürlükleri, limit değerlere ulaşılmasını sağlamak için gerekli önlemleri ortaya koyan bir temiz hava planı hazırlar veya hazırlatır” maddesi de bu yönetmelikte yer almaktadır. Sadece bu madde dahi, ülkenin hava kalitesini iyileştirmekle yükümlü bakanlığın ve teşkilatının yetersizliğinin ve hava kalitesi alanında da yeni bir ticarileşme sinyallerinin bir ifadesidir.

6 Haziran 2008’de yürürlüğe giren Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği (HKDYY) ile birlikte yürürlükten kalkan Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği’nde belirtilen ve bazı kirleticiler için aşılmaması gereken sınır değerler yeni yönetmelikle aşağı değerlere çekilmiştir. Eski yönetmelikte yer almayan başka bazı kirleticiler için de sınır değerler tanımlanmış, hatta yalnız bugün için değil, gelecekte ulaşılması hedeflenen daha da düşük sınır değerler yeni yönetmelikte yerini almıştır. Ancak burada mutlaka hatırlanması gereken bir gerçek, yönetmeliklerde yer alan sınır değerlerin, insanların ve diğer canlıların sağlığının korunacağı mutlak değerler değil, “gelişme” ve “kalkınma” nedeniyle sağlıktan verilen tavizlere denk gelen değerler olduğudur. Pek çok ülkede olduğu gibi bu yönetmelikteki sınır değerler de Dünya Sağlık Örgütü’nün sağlıklı bir yaşam için öngördüğü değerlerden yüksektir. Ancak bu yeni sınır değerlerin uygulanabilmesi hava kalitesinde mevcut duruma göre görece bir iyileşme sağlayacaktır.

Bir diğer önemli sorun alanı da hava kalitesi yönetiminin zorunlu bir bileşeni olan hava kalitesinin ölçümü ve izlenmesidir. Çevre ve Orman Bakanlığı yaklaşık üç yıldır hava kalitesi izleme faaliyetini Sağlık Bakanlığı’ndan devralmıştır. Bu kapsamda da her şehir merkezinde en az bir istasyon olacak şekilde hava kalitesi izleme ağı genişletilmiştir. Ancak yönetmeliğe göre bu ağın daha da genişletilmesi gerekmektedir.

Çevre ve Orman Bakanı Veysel Eroğlu hava kirliliği tartışmalarının yoğunlaştığı günlerde bu tartışmaya “Ölçüm değerleri sınır değerlerinin altındadır.” sözleriyle katılmıştır. Yine Bakanlık Çevre Yönetimi Genel Müdürü Lütfi Akça da konu ile ilgili basın açıklamasında “bazı illerin çok kirli gibi görünmesi, ölçüm hataları ve istasyon arızalarından kaynaklanmaktadır.” diyerek sözü edilen ölçüm ağının verilerine atıfta bulunmaktadır. Oysa Ekim 2008’de Hatay’da gerçekleştirilen Hava Kirliliği ve Kontrolü Ulusal Sempozyumu’nda hava kalitesi üzerine çalışan bilim insanları tarafından bu ölçüm ağının verilerinin güvenilirliği hakkında ciddi şüpheler olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca Bakan’ın, kömürlerin

analizine dair söyledikleri de, bu kömürlerin analizini gerçekleştiren bilim insanlarının verileriyle çelişmektedir. Yani Bakanlığın bu kamusal hizmeti ne zaman bir yerlere “yaptıracağı”, ne zaman kendi çalışmalarının sonuçlarına güveneceği kendi insafına ya da siyasi çıkarlarının rüzgarına kalmıştır.

Büyük bir yatırım sayılabilecek olan Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağı, ihalelerin verildiği şirketlerin elinde düzgün işleyemez hale gelmiş, ağın oluşturulmasından yalnızca bir yıl geçmesine rağmen, üretilen veriler bilim insanları tarafından kabul görmemeye başlamıştır. Bu noktada, ölçüm ağına üretilen verilerin kalite kontrolüne dair bir sistem hala oluşturulamamış ya da çalıştırılmamıştır. Üstelik bu ağ, birkaç kent dışında bütün illerde kükürt dioksit ve partikül maddenin izlenmesi ile kısıtlı kalmış, yönetmelikte adı geçen ve izlenmesi gereken pek çok hava kalitesi parametresi ölçümleri bu ağa dahil edilememiştir. Üstelik sadece bir istasyon bulunan birçok kent merkezinde seçilen yerlerin kentin bütünü için hava kalitesini temsil etmesi beklenmektedir.

Hava kirliliği, kentlerimizde hızlı nüfus artışı ve plansız büyüme ile birlikte siyasi iktidarın enerjiden sanayiye, ulaşımdan denetim süreçlerine kadar daha pek çok alanda izlediği yanlış ve eksik politikaların sonuçlarından sadece birisidir. Bununla birlikte yaşanan hava kirliliğinin doğalgaz zamları, siyasi rant malzemesi olarak kalitesiz kömür dağıtımları ile ilgisi olmadığını söylemek mümkün değildir.

Kalitesiz kömürün son zamanlarda hava kirliliğine yaptığı belirgin katkının inkarından vazgeçilmeli, aynı zamanda hava kalitesine bakış, sadece kömür sorununa indirgenmemelidir. Kış ayları ile yerel seçimlerin yaklaşması ve kömür yardımlarıyla paralel olarak artan kalitesiz kömür kullanımı sona erdiğinde hava kirliliği sorunu sona ermeyecektir. Hava kalitesi sorununa kapsamlı bir yaklaşım, yanma da dahil olmak üzere her türlü hava kirletici kaynağının göz önünde bulundurulmasıyla mümkün olacaktır.

Kentlerimizde, katlı kavşaklarla motorlu taşıt kullanımını özendiren politikalar yaygınlaştırılmakta; kent merkezleri yaya değil, taşıt öncelikli planlanmaktadır. Kentlerimiz bütünlüklü bir ulaşım politikasından yoksundur. Toplu taşıma sistemlerine yeterli önem ve öncelik verilmemektedir. Ülkemizi ihale cennetine çeviren karayolu projeleriyle, üçüncü belki de dördüncü, beşinci boğaz köprüsü projeleri ve daha pek çok yanlış ulaşım politikasının sonuçları bugün ağır bir şekilde yaşanmaya başlanmıştır. Öte taraftan plansız

sanayileşme ile birlikte hala emisyon izni alma sürecini tamamlayamamış pek çok sanayi tesisi bulunduğu bilinmektedir. Emisyon envanterleri hala oluşturulamamış ve yakın bir gelecekte oluşturulacağına dair de bir işaret yoktur.

Su

Doğal yaşam için en temel ihtiyaçlardan biri olan suyun, artan nüfus ve plansız büyüme ile birlikte tükenmeye başlaması, kullanılabilir-içilebilir-temiz suya erişimde yaşanan sorunlar, su yoksunluğu ve yoksulluğu, suyun “ticari bir meta” olarak görülmeye başlamasıyla uluslararası su politikaları da biçim değiştirmektedir. 20. yüzyılda dünya nüfusu 4 kat artarken su ihtiyacının 9 kat artmış olması ve yine aynı dönemde endüstrinin kullandığı su miktarının 40 kat artmış olması su kıtlığını nüfus artışına bağlayan iddiaları ters düz etmektedir.

Dünya Su Kongresinden Dünya Su Forumu’na...

1994 yılında toplanan 8. Dünya Su Kongresi’nde kuruluş kararı alınan Dünya Su Konseyi bu sürecin en önemli aktörüdür. Dünya Su Konseyi 1997’den beri pek çok siyasetçi ve devlet başkanını Dünya Su Forumu toplantılarında bir araya getirmektedir. Dolayısıyla Dünya Su Forumu’nu iyi analiz edebilmek için öncelikle Dünya Su Konseyi’nin yapısını ve kuruluşunu bilmek gerekmektedir.

Dünya Su Konseyi kendisini çok paydaşlı uluslararası bir platform, bir şemsiye örgüt olarak tanımlamaktadır. Konsey, devletlerin çevre ve su konusundaki bakanlıklarını ve devlet kurumlarını, çokuluslu ve yerel su şirketlerini, Birleşmiş Milletlere bağlı çeşitli kuruluş ve programlarını, çeşitli uluslararası ve ulusal enstitü ve vakfı bir araya getiren bir yapıdadır. Dünya Su Konseyi’nin benzer ağlarla arasındaki sınırı belirlemek pek olanaklı değildir. Hiyerarşik tarzda örgütlenmeyen Konsey içinde 300’den fazla örgüt yer almaktadır.

Konsey’in Türkiye’den de 40’a yakın üyesi vardır. Bu üyeler arasında Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ), İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi (İSKİ), Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) gibi kamu örgütleri, vakıflar ve su alanında faaliyet gösteren inşaat şirketleri bulunmaktadır.. Ulusal ve yerel su yönetimi ile ilgili kamu kurumlarını, küresel yönetim aktörleriyle bir araya getiren böyle oluşumlar, kamu kurumlarının niteliğini, politikasını, işlevlerini derinden etkileyen dönüşümlere neden olmaktadır.

Dünya Bankası Başkan Yardımcısı İsmail Serageldin'in 1995 yılında söylediği, *"Bu yüzyılın savaşları petrol için veriliyorsa, gelecek yüzyılın savaşları su için verilecektir."* sözleri birçok yerde alıntılanmıştır. Kullanılabilir su kaynaklarındaki azalma ve suya duyulan ihtiyacın giderek artacağına dikkat çeken bu sözler bugün olgusal olarak sağlıklı, temiz ve yeterli suya erişebilenlerle erişemeyenler arasında olduğu gibi devletler ve topluluklar arasında savaş nedeni olarak fiilen hayata geçmiştir.

1992 yılında Dublin'de düzenlenen Su ve Çevre Konferansı'ndan bu yana, su, küresel piyasa aktörleri tarafından ekonomik bir mal olarak tanımlanmakta ve üretiminden dağıtımına kadar suyla ilgili bütün sürecin piyasa mantığıyla yönetilmesi savunulmaktadır. Böylelikle su yönetimi siyasetin dışına itilmekte ve kamunun "etkin olmayan", "israfa yol açan" verimsiz yönetiminin sona ereceği iddia edilmektedir.

Oysa ki, 20. yüzyılda dünya nüfusu 4 kat artmasına rağmen su ihtiyacı 9 kat artmıştır. Bu arada sanayinin kullandığı su miktarı 40 kat artmıştır. Diğer taraftan artan çevre sorunlarına karşılık sürdürülebilir kalkınma stratejileri ve buna bağlı olarak geliştirilen "kullanan/kirleten öder" yaklaşımı ve ekonomik araçlarıyla su varlıkları korunamamış, aksine parası olana kirletme ve kullanma olanağı tanınmıştır.

1990'lı yıllar aynı zamanda küresel su şirketlerinin dünyanın pek çok bölgesinde daha önce bir kamu hizmeti olarak kabul edilmiş olan suyu özelleştirme için harekete geçtiği dönemdir. Afrika, Asya ve Latin Amerika'da pek çok hükümet bir yandan neo-liberal politikaların diğer yandan da küresel kurumların baskısı altında su hizmetlerini piyasaya açmıştır. Fransa gibi su hizmetini çok daha önceden piyasaya açmış olan bazı gelişmiş kapitalist ülkelerde yüksek kârlar elde eden ve giderek çok uluslu bir yapıya evrilen su şirketleri bu süreçte az gelişmiş ülkelere yönelmiştir. Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF), Birleşmiş Milletler (BM) ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi küresel politika belirleyici örgütler bu süreci desteklemiştir. 1995 yılında imzalanan Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) ile su küresel çapta ticaret konusu kabul edilmiştir.

Su üzerine bugüne kadar yürütülen küresel politikalar ve bu politikaların aktörleri tarafından düzenlenen Dünya Su Konseyi'nin şemsiyesi altında, İstanbul'da, 16-22 Mart 2009

tarihlerinde düzenlenen "5. Dünya Su Forumu"nda, örneğin, "suyun eşit paylaşımı konusuna öncelik verileceği" gibi politika ve söylemler bu nedenlerle inandırıcı değildir.

"Farklılıkların Suda Yakınlaşması" temasıyla toplanan 5. Dünya Su Forumu'nun "farklılıkları derinleştiren" tavrı her alanda hissedilmiştir. Suyun ticarileştirilmesine karşı çıkanlar, Forumun açılış günü, 16 Mart 2009 Pazartesi günü taleplerini yineleyip Forum'da dile getirmek istediğinde "farklılıklar" polis şiddeti ile karşılaşmıştır. Forumun açılış töreninde "farklı" düşüncelerini açtıkları pankart ile dile getirmek isteyen Uluslararası Nehirler (International Rivers) aktivistleri sınır dışı edilmiştir. Foruma katılmak için 400 avro gibi Türkiye'de bir kişinin asgari aylık ücretine denk gelecek miktarda yüksek paralar ödeyenler de içerde VIP uygulamaları farklılıklarını bir kez daha derinden yaşamışlardır. Katılımcılara verilen ucuz yemekler nedeniyle gıda zehirlenmesi yaşayanlar da yine onlar olmuşlardır. Kısacası, temasının aksine 5. Dünya Su Forumu farklılıkların suda derinleşmesine bir kez daha aracılık etmiştir.

5. Dünya Su Forumu'nu diğer dört forumdan farklı yapan yanı ise karşıt ve alternatif etkinliklere çeşitli yollarla müdahale ve yönlendirme şeklindeki çabaları olmuştur. Dünya Su Forumu'na karşı düzenlenen etkinliklerde yer alan bazı "uluslararası" katılımcıların Forum'da da etkin görev alması gözlerden kaçmamış, aynı kişilerin 6. Dünya Su Forumu'nun Birleşmiş Milletler aracılığıyla yapılarak meşruiyet kazandırmak için yaptığı kulis faaliyetleri gözlenmiştir.

TÜSİAD Su Şirketlerinin Önünü Açıyor!

TÜSİAD tarafından Eylül 2008'de yayınlanan "*Küresel Su Krizine Çözüm Arayışları: Şebeke Suyu Hizmetlerine Özel Sektör Katılımı: Dünya Örnekleri Işığında Türkiye İçin Öneriler*" adını taşıyan Rapor büyük ölçüde bu konudaki uluslararası metinlerin çevirisine dayanan, Türkiye'nin su yönetimi konusundaki özgün sorunlarının araştırılmadığı, suda özelleştirme ya da özel sektör katılımının zorunlu olduğunu gösterebilmek için mevcut durumdaki sorunları göstermeye çalışırken bilindik özelleştirme argümanlarından pek öteye gidemeyen bir belgedir.

Rapor'da doğal tekel ya da siyasi tekel niteliğini taşıyan bir hizmet olan suyun özelleştirilmesi için, tıpkı telekomünikasyon ya da enerji piyasası özelleştirmelerine benzer

bir yol haritası çizilmektedir. Su yönetiminde klasik hizmet sunan bakanlık modelinin ve ona bağlı yatırımcı, hizmet sunan örgütlenme modellerinin terk edilmesi ve bu alanda üst kurullaşmaya gidilmesinin önerilmesi Rapor'un en çarpıcı noktalarından birisidir. Özerk üst kurul modeli örgütlenme, piyasayı düzenleyici denetleyici bir işlev görecektir, su hizmetinin küresel şirketlere açılmasına yardımcı olacaktır.

Rapor'da dikkati çeken bir başka nokta, su hizmetinin ekonomik mal olduğu önermesinin kabul edilerek, Rapor'un bütün savlarının bu önerme üzerine inşa edilmiş olmasıdır. Seçilen ülkelerde su hizmetini piyasalaştırmada yaşanan yıkıcı sonuçlar bile bu önermeyi sorgulamak amacıyla değerlendirilmemiştir. Oysa raporun örnek olarak seçtiği Malezya, Filipinler, Bolivya, Türkiye'de özelleştirmelerin olumsuz sonuçları ortaya çıkmış, su kaynaklarının korunması bir yana, su parası olanın istediği gibi tasarruf ettiği bir metaya dönüşmüştür. Yoksul kesimlerin su hizmetinden dışlanmasına yol açan yüksek su tarifeleri önlenememiştir.

5. Dünya Su Forumu'na hazırlık amacıyla TÜSİAD tarafından yayınlanan rapor, hazırlıktan öte, önümüzdeki günlerde bizi bekleyen zorlukları da açıkça göstermektedir.

Su Haktır, Satılamaz !

Bu süreci ve küresel sermayenin yeni pazar arayışlarını görmek, suya erişimin temel bir hak olduğunun bilinci ile suyu piyasa değeri olan bir meta değil, insanlığın ve doğanın ortak varlığı olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Su sorununun sadece teknik değil doğrudan politik bir mesele olduğunun farkına varmak ve suyu toplumsal mücadele alanının odağına yerleştirmek öncelikli bir anlayış olmalıdır. Kapitalizmin su konusunda yarattığı yanlısamlar, ancak böyle bir toplumsal mücadele içinde ortadan kaldırılabilir.

Dünya'da yaşamın devam edebilmesi için yeteri kadar su vardır. Su varlıklarımızı gerektiği gibi koruyabilirsek ve kamusal bir yaklaşımla yönetebilirsek herkese yeterli, temiz ve ücretsiz su temin etmek mümkündür.

Hükümet Kentlerimizde Su Hizmetlerini Ticarileştiriliyor

29 Mart yerel seçim gündeminin arifesine de denk gelen Dünya Su Günü'nde kentlerimizde özelleştirme ve ticarileştirilmeye teslim edilen su hizmetlerimizin durumu içler acısıdır. Bugün kentsel altyapı hizmetlerimiz birer birer uluslar arası pazara açılmaktadır. "Suyun eşit paylaşımı" için toplandığı iddia edilen Dünya Su Forumu'nun, su şirketlerinin ve kentlerimizin su hizmetlerini satılığa çıkararak hükümetin maskesi artık düşürülmelidir.

Türkiye'de su hizmetlerinin karşılanmasında merkez ile taşra/yerel arasındaki işbölümü zaman zaman değişiklikler göstermiştir. Merkezi düzeyde; İller Bankası, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ), Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) eliyle, yerel düzeyde; Su ve Kanalizasyon İdareleri, Belediyeler, İl Özel İdareleri ve Mahalli İdare Birlikleri tarafından kamusal bir hizmet olarak ele alınan su hizmeti, bugün özelleştirmeye, taşeronlaştırmaya teslim edilerek ticarileştirilmiştir.

Türkiye'ye su sektörü alanında başta **Avrupa Yatırım Bankası** olmak üzere **Dünya Bankası** ve **Alman Kredi Kuruluşu KfW (Kreditanstalt für wiederaufbau)** tarafından dış finansman sağlanmıştır. Çokuluslu şirketler olarak ise **Suez, Thames** ve **Serco** konsorsiyumu su yatırımlarında yer almışlardır. Yatırımlar genellikle **Yap İşlet Devret (YİD)** modeli doğrultusunda sağlanmıştır.

- **Antalya** Belediye su işletmeciliği imtiyazına 10 yıllık süre ile el koymuş olan ANTSU A.Ş'nin en büyük hissedarı Dünyanın en büyük su şirketlerinden biri olan **(Fransız)** Suez Lyonnaise Des Eaux'dir. Bu şirket daha sonra hisselerini Ondeo Services'e devretmiştir.
- **İzmit**'te Yuvacık Barajı'nın işletme imtiyazı 16 yıllığına yine bir küresel şirkete devredilmiştir.
- **Bursa** Atıksu Projesi'nde uluslararası yabancı yüklenici ortaklığı olarak E.M.I.T S.p.A **(İtalya)** ile OTV SA **(Fransa)** ile ILF Consulting Engineers **(Avusturya)**, Tianjin Metals and Minerals Import and Export Co. Ltd. **(Çin)** ve VAG Armaturen GmbH **(Almanya)** firmaları yer almıştır.
- **Çeşme** Belediyesi sınırları dahilinde su ve kanalizasyonla ilgili altyapı hizmetlerinin ÇALBİR (Çeşme-Alaçatı Çevre Koruma Altyapı Tesisleri Yapma ve İşletme Birliği)

tarafından özel işletmeci eliyle yapılması için General Des Eaux ve Tekser İnşaat Sanayi ve Tic. A.Ş. ortaklığına verilmiştir.

- **Adana** Su Kanalizasyon İdaresi (ASKİ) tarafından yaptırılacak arıtma tesislerinin Avrupa Yatırım Bankası ile T.C. Hazine Müsteşarlığı garantörlüğünde finansmanı sağlanmıştır. Mali Sözleşme kapsamında üç adet uluslararası konsorsiyum faaliyet göstermektedir. Bu konsorsiyumlardan VA TECH WABAG (**Avusturya**) / Yüksel İnş. (**Türkiye**) / ENER İnş. (**Türkiye**) / SERCO Group (**İngiltere**) Konsorsiyumu Adana Batı ve Doğu Atıksu Arıtma tesislerinin yapım ve işletmesini üstlenmişlerdir. MONTGOMERYWATSGN(**İngiltere**)/SIGMATECH Konsorsiyumu ise müşavir olarak Doğu ve Batı Atıksu Amma Tesisi'nin inşaat kontrolörlük hizmetlerini üstlenmişlerdir. GIBB (**İngiltere**) /TÇT (**Türkiye**) Ortak Girişimi ise Doğu ve Batı Atıksu Arıtma Tesisi ve Adana (Çatalan) İçmesuyu Projesi Proje Yönetim Birimi Teknik Asistanlığı görevini üstlenmiştir.
- **Fethiye** Kanalizasyon Projesi kapsamında Pompa İstasyonu ile Atıksu Arıtma Tesisinin inşası ve 42 ay işletilmesi, Sistem Yapı / DYVVIDAG / GELSENVASSER AG Konsorsiyumu tarafından üstlenilmiştir
- **Diyarbakır** Atık Su Arıtma Projesinin müşavirlik hizmetlerini DAR ve Tugal Çevre Teknolojisi üstlenmiş, müteahhitliği ise Lurgi Bamag, Passavant ve Vinsan üstlenmiştir. Ana Kolektörler ve Pompa İstasyonu Projesinin müşavirlik hizmetleri DAR ve Tugal Çevre Teknolojisi tarafından üstlenilirken müteahhitlik hizmetleri TEPE İnşaat ve Walter Bau tarafından yerine getirilmektedir. Diyarbakır Kanalizasyon Aşama I-II Projelerinin müşavirliğini GIBB-CES ve TIGRIS yapmakta, Alke Arsan Ortak Girişimi müteahhitlik işlerini yürütmektedir.
- **Konya** Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü (KOSKİ) tarafından yürütülen Atıksu Arıtma Tesisi projesinin inşaatını ve bir yıl süreyle işletilmesini SİSTEM Yapı ve INIMA **Türk/İspanyol** Ortak Girişimi üstlenmiştir.
- **Sivas** Belediyesi "Atıksu Arıtma Tesisi ve İçmesuyu Rehabilitasyonu" projesinin finansmanında Alman Kredi Kuruluşu (KfW) ve Avrupa Yatırım Bankası (EIB) tarafından kredi sağlanmıştır. Projenin müşavirlik hizmetlerini yürütmek üzere Gauff Ingenieure GmbH (**Almanya**) ve Alter Şirketi (**Türkiye**) konsorsiyum olarak yer almaktadır.
- **Erzurum** Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen Erzurum İçme Suyu ve Arıtma Tesisi Ana Beslenme Hatları Projesi Tekser-İnyapısal Konsorsiyumu tarafından yüklenilmiştir.

- **Siirt** Su ve Kanalizasyon İşletme Müdürlüğü'nün (SİSKİ) Su temini ve kanalizasyon projesinin ilk etap ihalesi DORSCH CONSULT Ingenieurgesellschaft mbH ile Su Yapı Mühendislik ve Müşavirlik A.Ş.'nin ortak konsorsiyumuna verilmiştir.
- **Van** Belediyesi tarafından Alman Kredi Kuruluşu (KfW) aracılığı ile "Van İli Su Temini ve Atıksu Depolama Hizmetleri Acil Önlemler Programı" adı altında GKW Consult ve Gentek Engineering Müşavir firmaları ile çalışmalar yürütülmektedir.

Öte taraftan suyun yasa yoluyla özelleştirilmesinin önünü açacak, başta "Kamu-Özel Ortaklığı Kanun Taslağı", "Mahalli İdare Gelirleri Kanun Taslağı", "Sulama Birlikleri Kooperatiflerinin Özelleştirilmesi" olmak üzere bir dizi yasal düzenleme de sırada beklemektedir.

Neoliberal anlayışın getirdiği piyasacı yaklaşım, kentlerimizin en önemli alt yapı sorununu da ticarileştirmekte, ulus ötesi tekellerin denetimindeki piyasa güçlerine teslim etmektedir.

Kentsel Çevre Sorunları

Türkiye'nin hızlı kentleşen bir ülke olduğu bilinmektedir. Ancak, kentleşme sürecinin sağlıksız ve çarpık nitelikleri bugün kentlerin karşı karşıya olduğu sorunların da göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. 1960'dan 2000'lere geçen süre içinde, kentli nüfus 7 milyondan 45-50 milyona yükselmiştir. Böyle büyük bir artış, kentlerde yaşayanların kentleşmesini değil, daha çok "kırsal kente taşınması" sorununu beraberinde getirmiştir. Bu arada, sanayileşme ve kalkınma, kentleşmenin önünde değil, arkasında kalmıştır. Bu durum ise, birçok kentsel ve çevresel sorunun da kökeni olmuştur.

Ülkemizde kent yönetiminde ve yerel yönetimler alanında, yerel ölçekteki kamu hizmetleri yürütülürken kamu yararı ihmal edilmekte, kentlerin imar, planlama, altyapı, ulaşım, çöp, su ve atık su gibi konulardaki sorunları çeşitlenmekte ve derinleşmektedir.

Kentsel altyapı hizmetleri; su, kanalizasyon ve katı atık proje, tasarım ve uygulama süreçleri yabancı firmalar, merkezi denetimden uzak olan belediye şirketleri ya da özel kuruluşlar marifeti ile ele alınmaktadır.

"Yerelleşme" ideolojisi ya da uygulaması olarak ortaya koyulan bu sürecin sonunda, "Belediye Yasa"sı ve "Büyükşehir Belediyeleri Yasa"sı değiştirilmiş, yeni yasal düzenlemeler

ile birlikte, tamamen Dünya Bankası'nın plan ve programına uygun bir "yerel yönetim anlayışı" yaratılmaya çalışılmaktadır.

Bu noktada, kentsel altyapı hizmetleri ve ağırlıklı olarak çevre mühendisliği hizmetleri, kamu hizmeti olmaktan çıkarılarak, ticaretin konusu haline getirilmektedir.

Su, kanalizasyon ve katı atık hizmetleri olarak öne çıkan kentsel altyapı hizmetlerinin, bir noktada özelleştirmeye ve ticarete konu olması bugün karşı karşıya olduğumuz sorunun temeli olmakla birlikte, belediyelerin bu konudaki bilgisizliği ve yetersizliği de ayrıca üzerinde durulması gereken bir husustur.

Kentsel ortamda çevre sorunlarını, genel olarak; sağlıklı içme suyu temini, kanalizasyon ve arıtma, katı ve zararlı atıklar, yeşil alan yoksunluğu, hava kirliliği ve gürültü kirliliği gibi ana başlıklar altında toplamak mümkündür.

Özellikle büyük kentlerimizde, emekçi sınıfların yaşadığı semtlerde, içme suyu şebekesinin yetersiz olması sonucu, bu bölgede yaşayan insanlara sağlıklı su verilememektedir. Yine birçok bölgede var olan içme suyu şebekelerinin eski ve yıpranmış olmasından kaynaklı, şebekeye dış ortamdan sızıntılar olabilmektedir. Yeterli ve sağlıklı içme suyunun sağlanamaması, halk sağlığı sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Bu arada, kentlerde içme suyunun ticari bir mal olarak algılanarak özelleştirilmesi, beraberinde bir dizi sorunu da getirmektedir. Özelleştirilen içme ve kullanma suyu hizmetleriyle birlikte birim fiyatlar yükselmekte ve gelir düzeyi düşük olan kentliler şebeke suyunu, ihtiyaçları oranında kullanamamaktadır. Sonuçta oluşacak salgınlar, sadece düşük gelir düzeyi bulunan insanları etkilemeyecek, tüm kenti etkilemektedir. Bu nedenle kentsel yaşamın temel elemanlarından olan içme ve kullanma suyu hizmetleri, kamusal hizmet olarak korunmalı ve özelleştirilme uygulamalarına son verilmesi gerekmektedir.

Plansız ve çarpık bir şekilde hızla gelişen kent varoşlarında kanalizasyon sisteminin yeterli düzeyde kurulamaması, önemli sağlık sorunlarını ve salgın hastalık riskini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, kentsel atık suların, herhangi bir arıtıma tabi tutulmadan alıcı ortamlara (toprak, yeraltı suları, deniz, göl veya nehir vb.) bırakılması çevresel kirliliğin önemli nedenleri olarak öne çıkmaktadır.

Bu arada, katı ve tehlikeli atıklar, önemli bir sorun alanı olarak gündemdeki yerini korumaktadır. Çöplerin düzenli olarak toplanamamasından kaynaklı sokaklarda bekleyen

atıklar bölgede yaşayanlar için her zaman tehdit unsuru oluşturmaktadır. Sokaklarda kalan çöpler, düzensiz ve vahşi çöp depolama alanları halk sağlığı açısından istenilen “uygulamalar” değildir. Çöplerin kent ortamından uzaklaştırılması belirli bir “atık yönetimi programı” dahilinde yapılması gerekirken, bu sürecin en önemli unsuru olan “Düzenli Çöp Depolama Sahaları” ülkemizde yok denecek kadar azdır. Genel olarak vahşi depolama şeklinde olan çöp alanları, kentlerin hızla gelişmesiyle birlikte kentlerle birleşmekte ve büyük tehdit yaratmaktadır. İstanbul Ümraniye Çöplüğü’nde geçmiş yıllarda yaşanan felaket, Ankara’da Mamak Çöplüğü’nün durumu, ne yazık ki, bu alandaki idari ve teknik sorumsuzlukları ortaya koymaktadır. Yapılması gereken, bir an önce bu alanların rehabilite edilmesi, mevzuata uygun bir şekilde Düzenli Çöp Depolama sahalarının yapılmasıdır.

Hava kirliliği sorunu genel olarak düşük kaliteli yakıt kullanımı ve motorlu araç trafiğinden kaynaklanmakla birlikte, kentlerde ısınma amaçlı doğalgaz kullanımıyla birlikte azalma eğilimindedir. Ancak doğalgaz fiyatlarının çok yüksek olması, özellikle gelir düzeyi düşük gecekondu bölgelerinde düşük kaliteli kömür kullanımına neden olmaktadır. Siyasi iktidarın, yönetimde olduğu belediyeler kanalı ile yaptığı “kömür yardımları” Türkiye genelinde kentlerimizin havasını kirletmiş, hava kalitesi açısından kent ortamları nefes alınamaz hale gelmiştir.

Hava kirliliğinin kentler içinde bulunan tüm canlı ve cansız varlıklar üzerinde olumsuz etkileri olduğu bilinmektedir. Ancak etkilerin en yoğun olduğu kesim; çocuklar, yaşlılar ve solunum rahatsızlığı bulunanlar olmaktadır. Ülkemizde, bu konuda sağlık merkezlerinde yeterli kayıt bulunmadığı için, yeterli bilgi elde edilememektedir.

Türkiye’de gürültü kirliliği konusunda yeterli araştırma bulunmamaktadır. Kentlerde yaşayan yurttaşlarımıza bu konuda bir eğitim verilmediği için, yurttaşların da yeterli bilinci bulunmamaktadır. Gürültü kirliliğinin temel kaynaklarını; trafik ve kent içinde bulunan sanayi tesisleri oluşturmaktadır.

Hukuksal “Gelişmeler”

Anayasa Mahkemesi Dörtbuçuk Yıllık Davayı Sonuçlandırdı

Anayasa Mahkemesi; madencilik adı altında hiçbir çevre koruma kaygısı taşımadan, ülkemizin yeraltı varlıklarının küresel sermayeye peşkeş çekilmesi, Bergama hareketi ile elde edilen pek çok toplumsal ve hukuksal kazanımın yok edilmesi amacıyla 2004 yılında 5177

sayılı yasa ile değiştirilen 3213 sayılı Maden Yasası'nın 7.maddesinin birinci fıkrasını, sekizinci fıkrasını ve 10.maddesinin altıncı fıkrasını Anayasa'ya aykırı buldu ve iptal etti. Yasanın 7. maddesinin sekizinci fıkrasının yürürlüğünü durdurdu, iptal edilen diğer maddelere ilişkin yürürlüğü durdurma istemini reddetti ve kararın resmi gazetede yayımlanmasından başlamak üzere bir yıl sonra yürürlüğe girmesine karar verdi.

Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen Maden Yasası Madde.7/1: "*Orman, muhafaza ormanı, ağaçlandırma alanları, kara avcılığı alanları, özel koruma bölgeleri, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtı, tabiatı koruma alanı, tarım, mera, sit alanları, su havzaları, kıyı alanları ve sahil şeritleri, karasuları, turizm bölgeleri, alanları ve merkezleri ile kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri, askeri yasak bölgeler ve imar alanları ile mücavir alanlarda madencilik faaliyetlerinin çevresel etki değerlendirmesi, gayri sıhhi müesseseler ile ilgili hususlar dâhil hangi esaslara göre yürütüleceği ilgili bakanlıkların görüşü alınarak Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.*" şeklinde düzenleme içermekteydi. Yasa, madencilik sektörüne; Anayasa ve uluslararası çevre sözleşmelerine aykırı olarak dilediği yerde dilediği şekilde maden işletme olanağı sağlıyordu. Türkiye'nin kültür ve tabiat varlıklarının korunması için gerekli olan ÇED Yönetmeliği (halkın katılımı ve duyarlı alanlar) ve GSM Yönetmeliği ve diğer koruma mevzuatı dışlanmış, Bakanlar Kurulu'nun çıkaracağı bir Yönetmelikle "çevre ve insan sağlığı" yok sayılmıştı. İptal edilen yasa ile örneğin Kelebek Vadisi'nde, Fırtına Deresi'nde, Kapadokya'da, Ayasofya'nın bahçesinde maden işletmesi yasal olarak mümkündü.

Anayasa Mahkemesi aynı kararında 5491 Sayılı Yasa ile değiştirilen Çevre Yasası'nın 10. maddesinin üçüncü fıkrasını, 12. maddesinin birinci fıkrasının ikinci tümcesinde yer alan "... veya Bakanlıkça uygun görülen diğer kurum ve kuruluşlara..." ibaresini ve geçici 2.maddesinin birinci fıkrasını Anayasa'ya aykırı bularak iptal etti. Çevre Kanunu'nun 10.maddesinde 13.05.2006 tarihinde 5491 sayılı yasayla yapılan değişikle getirilen "*Petrol, jeotermal kaynaklar ve maden arama faaliyetleri, Çevresel Etki Değerlendirmesi kapsamı dışındadır*" hükmü de böylece iptal edildi. Anayasa Mahkemesi, iptal edilen 10. maddenin üçüncü fıkrası ile geçici 2.maddesinin birinci fıkrasına ilişkin iptal hükmünün kararın Resmi Gazete'de yayımlanmasından başlamak üzere altı ay sonra yürürlüğe girmesine karar verdi.

Anayasa Mahkemesi'nin Maden Yasası'nda ve Çevre Yasası'nda Yapılan Değişiklikleri İptal Etmesinden Sonra Danıştay Madencilik Faaliyetleri İzin Yönetmeliği İle İlgili Yürütmeyi Durdurma Kararı Verdi

Danıştay Sekizinci Dairesi, 10.02.2009 tarihli kararı ile Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararından Madencilik Faaliyetleri İzin Yönetmeliği'nin ve bu yönetmelikte yapılan değişikliklerin yasal dayanağını yitirdiğini belirterek yönetmeliğin iptali istenen bütün maddeleri hakkında "yürütmeyi durdurma" kararı verdi.

Danıştay, Anayasa Mahkemesi kararından sonra ortaya çıkan hukuksal boşluğu değerlendirerek devlete Anayasa'nın 56.maddesinde verilen çevreyi koruma ödevi ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası çevre sözleşmeleri karşısında yönetmeliğin uygulanmaya devam edilmesi halinde Anayasa ve yasaların dava konusu yönetmeliğe üstünlüğü ilkesinin zedeleneceğinin altını çizdi.

Danıştay'ın yürütmeyi durdurma kararına göre; *"Orman, muhafaza ormanı, ağaçlandırma alanları, kara avcılığı alanları, özel koruma bölgeleri, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtı, tabiatı koruma alanı, tarım, mera, sit alanları, su havzaları, kıyı alanları ve sahil şeritleri, karasuları, turizm bölgeleri, alanları ve merkezleri ile kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri, askeri yasak bölgeler ve imar alanları ile mücavir alanlarda(...) yapılacak maden arama ve işletme faaliyetlerinin neden olabileceği zararlar ve bu alanların geri kazanılmasının olanaksızlaşması, Anayasa'nın ve bu alanlara ilişkin özel düzenlemeler ile Anayasa'nın 90 ıncı maddesine göre onaylanmış çevrenin korunmasına ilişkin uluslararası anlaşmaların ihlali anlamına gelecektir.(...) Anayasa Mahkemesi kararının Resmi Gazete'de yayımlanmasından bir yıl sonra yürürlüğe girecek olmasının Yönetmeliği bu süre için, hukuka uygun hale getireceğini kabul etmek, Anayasa ve yukarıda sayılan yasalarla Devlete verilen çevre koruma görevinin yerine getirilmesini olanaksız kılar."*

Aynı şekilde Danıştay kararına göre; *"Ortaya çıkan bu hukuksal durum karşısında, Yönetmeliğin uygulanması durumunda maden arama faaliyetlerinin çevresel etki değerlendirmesine tabi tutulmaksızın yapılması açısından da Anayasa ve Yasalar ile uluslararası sözleşmelere aykırı sonuçlar doğabilecektir."*

TMMOB Çevre Mühendisleri Odası, TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, TMMOB Metalurji Mühendisleri Odası, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası ile Tema Vakfı ve yurttaşlar

tarafından ayrı ayrı açılan davalarda verilen aynı içerikteki kararların kendisi kadar, gerekçeleri de çevre sağlığı ve canlı yaşamı ile ülkemizin doğal varlıklarının korunması alanında önemli bir kazanım niteliğindedir.

Danıştay 8.Dairesi kararında ise Türkiye’de çevre hukuku anlamında önemli bir adım niteliğinde ülkemizin taraf olduğu sözleşmelere vurgu yapılmıştır. Danıştay kararına göre; *“Anayasa’nın 90.ıncı maddesi uyarınca Türkiye’nin taraf olduğu çevre ile ilgili uluslar arası sözleşme ve protokollerde, çevrenin korunması konusunda ülkeler yükümlülük altına girmektedir. Türkiye’nin taraf olduğu, Özellikle Su Kuşları Yaşam Ortamı Olarak Uluslararası Önem Sahip Sulak alanlar Hakkında Sözleşme(1971-Ramsar), Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme(1972-Paris), Akdeniz’in Kirlenmeye Karşı Korunmasına Ait Sözleşme(1976-Barselona), çerçevesinde imzalanan Akdenizde Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol(1982), Avrupa Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi(1979-Bern), Avrupa Kentsel şartı(1992-Strasbourg), Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi(1992-Rio), Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi(1992-Valetta) çevrenin korunması ve sürdürülebilir kullanımına ilişkin ilkeler tespit etmekte ve taraf devletler bu konularda yükümlülük altına girmektedir.”*

Anayasa ve Danıştay kararlarının ana fikri, yasama organının belirlemesi gereken ve Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası çevre sözleşmeleri dikkate alınarak yasayla düzenlenmesi gereken madencilik faaliyetlerinin, yönetmelikle belirlenmesinin yarattığı hukuka aykırılık üzerine kurulmaktadır. Anayasa Mahkemesi ve Danıştay Kararlarından ardından, önümüzdeki süreçte;

- Madencilik Faaliyetleri İzin Yönetmeliğine dayanılarak verilen madencilik izinlerinin (Bergama-Ovacık, Efemçukuru, Kışladağ, Ulukışla vb) tamamı geri alınmalıdır.
- Maden, Jeotermal Kaynakları ve Petrol Arama Faaliyetleri de ÇED’e tabi olmalıdır. Artık ÇED incelemesi olmadan hiçbir arama faaliyeti yapılamamalıdır. Kaz Dağları, Kozak Yaylaları, Efemçukuru ve diğer yöreler, altın arama faaliyeti adı altında ÇED süreci işletilmeden numune alımı, sondaj yarma, galeri ve kuyu açma gibi çevre kirlenmesine yol açabilecek, doğal yapıyı bozucu arama faaliyeti yapılamamalıdır.
- Yönetmelik çıkarılması beklenmeden faal durumda olan işletmelerin, çevreyi kirletmelerine ve ekolojik dengeyi bozmalarına göz yumulmamalıdır. Bu tür faaliyetlerin hemen durdurulması gerekmektedir.

- Bergama'da çok sayıda alınan yargı kararı yok sayılarak, ABD Büyükelçisi'nin de ricası ile verilen imar planları mahkemece iptal edilmesine karşın, imar planı olmadan, üstelik kapasite artırılarak faaliyet sürdürülmektedir. Madencilik Faaliyetleri İzin Yönetmeliği'nin Yürütmesi Durdurulan 77.maddesine dayanılarak; Bergama Ovacık Altın Madeni için Yönetmeliğin 77. maddesi düzenlemesi gereği imar planı olmadan, yapı kullanma izni olmadan verilen 18.05.2006 tarihli 10 numaralı açılma ruhsatı geri alınmalıdır.
- Danıştay Kararı, 10.02.2009 tarihi itibariyle geçerli bir karardır. Bu nedenle Ovacık Altın Madeni ile ilgili KOZA Altın İşletmeleri A.Ş.'ye verilen 18.02.2009 tarihli ÇED Olumlu işleminin de Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.
- Son olarak yasama organının belirlemesi gereken ve yasayla düzenlenmesi gereken madencilik faaliyetlerinin, yönetmelikle belirlenmesinden vazgeçilmelidir.
- Nerelerde, hangi koşullarda madencilik yapılacağına Türkiye'nin taraf olduğu sözleşmeler ve yargı kararları dikkate alınarak küresel sermayenin değil, halkın çıkarlarını gözeten bir anlayışla ülkemizin doğal varlıkları ile tarihi ve kültürel zenginliklerini koruyacak yasal bir düzenleme acilen hayata geçirilmelidir.

Dünya Biziz

5 Haziran Dünya Çevre Günü'nü "uyarı ve mücadele" günü olarak anlamlandıran Odamız, toplum ve kamu yararı eksenli politikaları hayata geçirmek, kamusal hizmet alanlarında ulusal, bölgesel ve kentsel düzeyde toplumcu yaklaşımları tesis edebilmek için siyasileri ve karar vericileri yaşam için çok geç olmadan bir kez daha uyarılmaktadır!

Yürütülen yağma ve talan politikalarına karşı havamızla, toprağımızla, suyumuzla, tüketim ve kar hırsına teslim edilmiş bir çevre değil, sağlıklı, temiz ve yaşanabilir bir dünya için: Dünya Biziz !

TMMOB Çevre Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu